

احکام کاربردی ماه رمضان

حجت الاسلام والمسلمین حمیدرضا دوزنده فردوس*

اشاره

بیان و آموزش احکام فقهی، از وظایف اساسی حوزه‌های علمیه و مبلّغان دینی است که البته بیان این نوع مسائل، دارای پیچیدگی‌های بسیاری می‌باشد؛ چرا که از یک طرف، موضوعات و فروع جدید فقهی هر روز مورد سؤال واقع می‌شود و از سوی دیگر، اختلاف فتاوی مراجع عظام در بعضی از موارد به راحتی در دسترس مبلّغان نیست. به این جهت، برای سرعت دسترسی مبلّغان، در ماه مبارک رمضان، بعضی از موضوعات مورد نیاز در این ماه در باب روزه و احکام مسافر و زکات فطره مورد بررسی قرار گرفته است. در این مجموعه، سعی شده تا جواب‌ها مطابق با آخرین فتاوی مراجع معظم باشد. جهت رعایت اختصار، از آوردن القاب و عناوین مراجع معظم خودداری شد و به همین جهت، نشانی بسیاری از مسائل، به صورت کلی همچون: توضیح المسائل دوازده مرجع، احکام مسافر تدوین گروه فقه مرکز ملی پاسخگویی به سؤالات دینی، جزوه روزه، بخش استفتائات کتبی جامعه الزهراء و استفتائات موجود در مرکز ملی پاسخگویی به سؤالات دینی بیان شده است. البته در این منابع، نشانی مسأله به طور دقیق از رساله‌ها و استفتائات آنان بیان شده است. گفتنی است که نشانی‌ها در پاروقی با علامت اختصاری می‌آید، مانند: مراجع م ۱۵۷۰ (توضیح المسائل دوازده مرجع، مسأله ۱۵۷۰)، استفتائات مرکز ملی (استفتائات موجود در مرکز ملی پاسخگویی به سؤالات دینی) و جزوه جامعه الزهراء (جزوه روزه واحد پاسخگویی جامعه الزهراء). از همکاری مرکز ملی پاسخگویی به سؤالات دینی، در به ثمر رسیدن این مقاله نهایت تشکر و سپاس‌گزاری می‌شود.

* پژوهشگر پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، ارزیاب مرکز ملی پاسخگویی به سؤالات دینی.

احکام کاربردی ماه رمضان

مهم‌ترین احکام کاربردی مربوط به ماه مبارک رمضان عبارت‌اند از:

۱. نیت روزه

سؤال: اگر فردی در ماه مبارک رمضان تصمیم به خوردن چیزی بگیرد، اما قبل از خوردن منصرف شود، روزه‌اش چه حکمی دارد؟

الف. روزه باطل می‌شود: وحید، گلپایگانی، بهجت، تبریزی، خوئی، مکارم، نوری.

ب. روزه باطل نمی‌شود: امام، فاضل.

ج. امساک کند و به احتیاط واجب قضا کند: رهبری، سیستانی.

توضیح: اگر نیت کند روزه نباشد، به فتوای همه مراجع عظام، روزه‌اش باطل

می‌شود.

سیستانی: اگر دو مرتبه نیت روزه کند، احتیاط واجب آن است که روزه را تمام و

بعداً قضا کند.^۱

۲. مبطلات روزه

الف. خوردن و آشامیدن:

سؤال ۱: فرو بردن اخلاط سر و سینه در حال روزه، چه حکمی دارد؟

اگر خلط به فضای دهان برسد، برای روزه‌دار:

الف. به احتیاط واجب، جایز نیست.

ب. به احتیاط مستحب، جایز نیست: سیستانی، زنجانی.^۲

ج. نباید فرو برد: وحید، اراکی.

سؤال ۲: استفاده از اسپری جهت معالجه، در ماه مبارک رمضان چه حکمی دارد؟

اشکال ندارد: امام، رهبری، سیستانی، فاضل، تبریزی.

در حد ضرورت، مبطل نیست: نوری.

اگر به صورت گاز رقیق وارد بدن شود، اشکال ندارد: مکارم.

گاز رقیق، مبطل نیست؛ ولی گاز غلیظ، مبطل است: بهجت.

۱. مراجع، م ۱۵۷۰؛ وحید، م ۱۵۷۸؛ رهبری: اجوبة الاستفتائات، س ۷۵۸.

۲. مراجع، م ۱۵۸۰؛ وحید، م ۱۵۸۸.

اگر آن را روی زبان بزنند و گازهای آن را استنشاق کنند و آب دهان را بیرون بریزند که مطمئن شوند مواد به حلق نرسیده، اشکال ندارد: صافی.^۱

سؤال ۳: چکاندن قطره در بینی یا گوش و یا چشم، در حال روزه چه حکمی دارد؟

الف. مکروه است و در صورتی که به حلق برسد، موجب بطلان روزه می‌شود: امام، بهجت، رهبری، صافی.

ب. اگر نداند به حلق می‌رسد، مکروه است و اگر بداند به حلق می‌رسد، جایز نیست: اراکی، تبریزی، خوبی، سیستانی، زنجانی، فاضل.
تبصره: در صورتی که خود قطره به حلق نرسد و فقط مزه یا بوی آن به حلق برسد، روزه باطل نمی‌شود.^۲

سؤال ۴: تزریق انواع آمپول، در حال روزه چه حکمی دارد؟

الف. آمپول، روزه را باطل نمی‌کند: سیستانی، نوری، گلپایگانی، صافی، اراکی، خوبی، وحید.

ب. آمپول غذایی اجتناب شود؛ ولی آمپول بی‌حسی اشکال ندارد: امام، بهجت، زنجانی، فاضل.

ج. آمپول‌های وریدی اشکال دارد؛ ولی آمپول‌های غیر وریدی اشکال ندارد: مکارم، رهبری (غیروریدی غیر مغذی، اشکال ندارد).^۳

سؤال ۵: آیا اندوسکپی موجب باطل شدن روزه می‌شود؟

الف. باطل نمی‌کند: سیستانی، نوری.
ب. اگر همراه آن موادی داخل حلق شود، مبطل است و آلا خیر: فاضل، صافی، رهبری.

ج. مبطل است: بهجت، تبریزی، مکارم، اراکی.

نکته: در صورت روغن مالیدن به لوله اندوسکپی، همه مراجع باطل می‌دانند.^۴

۱. جزوه جامعه الزهراء، ص ۳۹؛ مکارم، استفتانات، ج ۱، س ۲۸۵؛ رهبری، استفتانات مرکز ملی؛ نوری:

استفتانات، ج ۲، س ۲۵۰؛ فاضل: جامع المسائل، س ۵۵۰؛ امام: استفتانات، ج ۱، ص ۳۰۶، س ۷.

۲. جزوه روزه جامعه الزهراء، ص ۴۱؛ عروة الوثقی، الصوم/ ما يجب الامساک عنه الصوم من المفطرات، م ۴.

۳. جزوه روزه جامعه الزهراء، ص ۳۵؛ مراجع، م ۱۵۷۶.

۴. جزوه روزه جامعه الزهراء، ص ۳۱.

ب. رساندن غبار غلیظ به حلق:

سؤال: آیا رساندن غبار غلیظ به حلق موجب باطل شدن روزه می‌شود؟

- الف. مبطل نیست: زنجانی (مگر آن‌قدر غلیظ شود که عرفاً خوردن حساب شود)، مکارم (اگر در حلق تبدیل به گل شود، مبطل است).
- ب. به احتیاط واجب، مبطل است: سیستانی، خویی، اراکی، وحید.
- د. باطل می‌کند: بهجت، گلپایگانی، صافی، امام، نوری.^۱

ج. باقی ماندن بر جنابت تا اذان صبح:

سؤال: اگر جنب در ماه رمضان عمداً غسل نکند تا وقت تنگ شود و تیمم کند، آیا روزه او صحیح است؟

- الف. معصیت کرده؛ ولی روزه او صحیح است: امام، گلپایگانی، بهجت، فاضل، نوری.
- ب. معصیت کرده و بنابر احتیاط واجب، روزه بگیرد و بعداً قضا کند: خویی، صافی، وحید، مکارم.^۲

د. صحت روزه زن مستحاضه:

سؤال: آیا صحت روزه زن مستحاضه کثیره، مشروط به انجام غسل‌های واجبش می‌باشد؟

- الف. بله: امام، وحید، خویی، تبریزی (ولی در استحاضه متوسط اگرچه غسل نکند، روزه‌اش صحیح است).
- صحت روزه، مشروط به انجام غسلی است که باید برای نماز صبح انجام دهد؛ ولی غسل نمازهای مغرب و عشاء شب گذشته و شب آینده، در صحت روزه شرط نیست: بهجت.
- ب. انجام غسل‌ها، شرط صحت روزه نیست: زنجانی، سیستانی.^۳

۱. مراجع، م ۱۶۰۴؛ وحید، م ۱۶۱۱.

۲. مراجع م، ۱۶۲۱؛ وحید م، ۱۶۲۹.

۳. م ۱۶۴۳؛ وحید، م ۱۶۵۱.

۳. قضا و کفاره:

سؤال ۱: اگر در ماه رمضان بعد از تحقیق، یقین کند که صبح نشده و کاری که روزه را باطل می‌کند، انجام دهد و بعد معلوم شود صبح بوده، آیا باید روزه را قضا کند؟

جواب: قضا لازم نیست.

نکته: در صورت شک در این که مغرب شده یا نه، نمی‌تواند افطار کند.^۱

سؤال ۲: آیا اطمینان به ساعت در مورد خوردن سحری و افطار کفایت می‌کند؟

الف. کفایت می‌کند: مکارم، فاضل، رهبری.

ب. کفایت نمی‌کند و ملاک، افق است: زنجانی، تبریزی، سیستانی.^۲

سؤال ۳: کسانی که به واسطه پیری روزه نگرفته‌اند، آیا لازم است در صورت توانایی بعد از ماه رمضان قضا کنند؟

الف. باید قضا کنند: اراکی، زنجانی، بهجت.

ب. بنابر احتیاط واجب باید قضا کنند: امام، گلپایگانی.

ج. احتیاط مستحب آن است که قضا کنند: خوبی، سیستانی، فاضل، صافی، نوری.

د. لازم نیست روزه را قضا کنند: تبریزی، وحید.^۳

سؤال ۴: اگر کسی در ماه مبارک رمضان روزه‌اش را با کار حرام مانند استمنا باطل کند، آیا کفاره جمع دارد؟

الف. کفاره جمع ندارد: رهبری، سیستانی.

ب. کفاره جمع دارد: اراکی، گلپایگانی، صافی.

ج. به احتیاط واجب، کفاره جمع دارد: امام، فاضل، مکارم، بهجت، وحید.

د. زنجانی (اگر جماع حرام یا خوردن و آشامیدن حرام باشد، کفاره جمع دارد و در

غیر این دو، صورت تخییری دارد).^۴

سؤال ۵: آیا دختر ۹ ساله که قدرت روزه گرفتن ندارد، از اول صبح می‌تواند روزه‌اش را بخورد؟ و حکم قضا و کفاره آن چیست؟

۱. مراجع، م ۱۶۹۲؛ وحید، م ۱۷۰۰؛ مراجع، م ۱۶۹۳؛ وحید، م ۱۷۰۱.

۲. استفتائات مرکز ملی؛ مراجع، م ۱۶۹۲.

۳. مراجع، م ۱۷۲۶؛ وحید، م ۱۷۳۴.

۴. مراجع، م ۱۶۶۵؛ وحید، م ۱۶۷۳؛ رهبری: استفتائات مرکز ملی.

چون شرایط عام تکلیف را که قدرت است، ندارد، از محدوده تکلیف خارج است و می‌تواند از اول صبح روزه را بخورد و امساک لازم نیست و باید قضا کند؛ ولی کفاره ندارد: همه مراجع، به جز مکارم.

مکارم: اگر تا سال بعد توانایی روزه گرفتن ندارد، قضا ساقط است؛ ولی برای هر روز، یک مد طعام کفاره بدهد.^۱

توضیح: کسی که شرایط عام تکلیف را دارد، ولی موانعی برای روزه‌اش پیش می‌آید، مثل کسی که ناچار به کار کردن است و این کار او را به ضعف مفرط در بین روزه‌اش می‌اندازد، باید به اندازه رفع خطر چیزی بخورد و بقیه روز را امساک کند: همه مراجع.

نکته: کسانی که به دلیل مشاغل سخت، روزه گرفتن برای آنها مشقت دارد، می‌توانند با سفر به مسافت شرعی و افطار در آنجا، مسافر شوند و بعد از ماه رمضان، روزه را قضا کنند: همه مراجع.

سؤال ۶: اگر روزه‌دار به واسطه مثلاً با زن خود بدون قصد بیرون آمدن منی ملاحظه و شوخی کند و اتفاقاً منی خارج شود، حکم روزه او چیست؟

الف. اگر عادت نداشته و شوخی را تا آنجا که خروج منی نزدیک است، ادامه نداده، روزه او صحیح است: امام.

ب. روزه‌اش باطل می‌شود؛ مگر این‌که اطمینان داشته که منی از او خارج نمی‌شود: وحید، گلپایگانی، صافی، فاضل، اراکی، خویی، سیستانی، تبریزی، زنجانی، مکارم (به احتیاط واجب).^۲

سؤال ۷: اگر روزه‌دار به خیال این که روزه‌اش باطل شده، عمداً یکی از مبطلات را انجام دهد، آیا روزه‌اش باطل می‌شود؟

الف. باطل نمی‌شود؛ ولی احتیاط مستحب، قضای آن است: مکارم.

ب. باطل نمی‌شود؛ مگر در خوردن و آشامیدن و جماع: سیستانی.

ج. باطل می‌شود: سایر مراجع و وحید.^۳

۱. استفتائات مرکز ملی؛ مراجع، م ۱۷۱۵.

۲. مراجع، م ۱۵۹۵؛ وحید، م ۱۶۰۳.

۳. مراجع، م ۱۶۵۴؛ وحید، م ۱۶۶۲.

سؤال ۸: اگر روزه‌دار غیر آب چیز دیگری را در دهان خود قرار دهد و بی‌اختیار فرو رود، آیا قضا بر او واجب است؟

قضا واجب نیست: همه مراجع، به جز مکارم.

مکارم: هرگاه چیز دیگری غیر مایعات را در دهان برد، حکم مضمضه آب و فرو رفتن آن را دارد.^۱

نکته: حکم فرورفتن سهوی آب، در مسأله ۱۶۸۸ توضیح المسائل مراجع آمده است. مراجعه شود.

سؤال ۹: اگر روزه‌دار به واسطه ندانستن مسأله کاری که روزه را باطل می‌کند، انجام دهد، آیا علاوه بر قضا، کفاره بر او واجب می‌شود؟

۱. اگر می‌توانسته مسأله را یاد بگیرد، ولی در یادگرفتن کوتاهی کرده است (جاهل مقصر):

الف. به احتیاط واجب، کفاره دارد: امام، فاضل.

ب. کفاره ندارد: خوئی، تبریزی، سیستانی، وحید، زنجانی (هرچند گناهکار است).

۲. اگر در یاد گرفتن مسأله کوتاهی کرده و موقع به جا آوردن، احتمال مفطر بودن را می‌داده است، کفاره دارد: گلپایگانی، صافی.

۳. اگر در یاد گرفتن مسأله کوتاهی کرده، ولی موقع به جا آوردن، احتمال مفطر بودن را نمی‌داده و غفلت داشته است، کفاره دارد: صافی.

۴. در یادگیری مسأله کوتاهی نکرده و یا در موقع به جا آوردن، التفات و توجهی به مفطر بودن آن نداشته است،

کفاره واجب نیست: اراکی، امام، زنجانی، سیستانی، صافی، گلپایگانی، مکارم.

۵. اگر عقیده قطعی داشته که مبطل روزه نیست، کفاره ندارد: سیستانی، وحید.

۶. اگر می‌دانسته کاری که انجام می‌دهد حرام است، ولی نمی‌دانسته روزه را باطل

می‌کند:

الف. به احتیاط واجب، کفاره دارد: مکارم.

ب. کفاره دارد: خوئی، تبریزی.^۲

۱. مراجع، م ۱۶۸۹؛ وحید، م ۱۶۹۷؛ مراجع، م ۱۶۸۸؛ وحید، م ۱۶۹۶.

۲. مراجع، م ۱۶۵۹؛ وحید، م ۱۶۶۷.

نکته: با توجه به مسأله فوق، در جایی که فرد در یاد گرفتن مسأله کوتاهی کرده و جاهل مقصّر بوده است و در موقع به جا آوردن، احتمال مفطر بودن را هم می‌داده است، به فتوای غالب مراجع، علاوه بر قضا باید کفاره بپردازد: خوئی، وحید، سیستانی، تبریزی (به جز زنجانی که کفاره ندارد).

اما اگر کوتاهی نکرده و جاهل قاصر بوده است و در موقع به جا آوردن، احتمال مفطر بودن را هم می‌داده است، به فتوای غالب مراجع کفاره ندارد.

و اگر در یاد گرفتن مسأله کوتاهی نکرده و جاهل قاصر بوده، ولی می‌دانسته کاری که انجام می‌دهد، حرام است (مانند علم به حرمت استمنا، دروغ بستن به خدا و پیامبر)، هرچند مبطل بودن آن را نمی‌دانسته است، به فتوای غالب مراجع علاوه بر قضا، کفاره نیز دارد (به جز سیستانی).^۱

سؤال ۱۰: حکم روزه اشخاص معتاد به سیگار یا تریاک و... را که ترک برای آنان محال یا بسیار سخت است، از نظر وجوب افطار و عدم آن و قضا و کفاره بیان فرمایید؟

از مفطرات، غیر کشیدن تریاک امساک کند و آن را هم به مقدار ضرورت اکتفا نماید. در این صورت، - ان شاء الله - بر او چیزی نیست: گلپایگانی.

اگر به علاج و درمان هم مقدور نباشد و عادتاً قابل تحمل نباشد، به مقدار ضرورت اکتفا کند و از مفطرات دیگر امساک نماید و اگر مقدور شد، در روزهای کوتاه سال قضا کند: بهجت.

روزه‌دار باید از استعمال دخانیات اجتناب کند و سیگار نکشیدن جان انسان را در خطر قرار نمی‌دهد و تریاک هم حکم سیگار را دارد؛ هرچند اعتیاد به تریاک، حرام است: تبریزی.

روزه را واجب است بگیرند و با فرض اضطراب در کشیدن تریاک، جایز است کشیدن آن در حال روزه، به مقدار دفع ضرورت: امام.^۲

سؤال ۱۱: اگر کسی در ماه مبارک رمضان عمداً کاری بکند که باعث استفراغ بشود، آیا علاوه بر قضا باید کفاره نیز بپردازد؟

الف. کفاره ندارد: امام، فاضل، سیستانی، نوری.

۱. استفتائات مرکز ملی، مکارم؛ مراجع، م ۱۶۵۹؛ عروة الوثقی، فصل فی کفارة الصوم، ج ۱، ص ۳۸.

۲. موسوی خوئی، سید حجت، برکرانه فقه، قم، نشر مهر امیرالمؤمنین، ۱۳۸۲ش، ص ۲۵۲.

ب. کفاره دارد: بهجت، مکارم.

ج. به احتیاط واجب، کفاره دارد: اراکی، وحید، گلپایگانی، خویی، صافی، تبریزی، زنجانی.^۱

سؤال ۱۲: مقدار کفاره غیر عمد، چقدر است و آیا دادن پول آن به فقیر، کفایت می‌کند؟

مقدار کفاره، یک مُد (۷۵۰ گرم) است: بیشتر مراجع.

یک مُد که حدود ۹۰۰ گرم است: زنجانی.

نکته: دادن پول کفایت نمی‌کند؛ ولی اگر فقیر را در خرید و قبول آن وکیل کند و فقیر نیز انجام دهد، کافی است.^۲

سؤال ۱۳: خانمی به علت بارداری، ماه رمضان را روزه نگرفته و تا رمضان آینده به علت شیردادن نتوانسته قضا کند. آیا ایشان علاوه بر فدیة و قضا باید کفاره تأخیر را هم بپردازد؟

الف. فدیة کافی است و کفاره تأخیر لازم نیست: بهجت.

ب. کفاره تأخیر دارد: سیستانی، نوری، فاضل.

ج. در هر دو صورت، کفاره لازم است: رهبری.

د. در فرض ضرر بر بچه، کفاره دارد؛ ولی در فرض ضرر بر خود مادر، کفاره ندارد: مکارم.

هـ. به احتیاط واجب، کفاره دارد: صافی.^۳

احکام فطریه

سؤال ۱: فطریه میهمانی که فقط شب عید فطر قبل از غروب میهمان شده است، بر عهده صاحب‌خانه است یا خود میهمان؟

الف. اگر وقت وجوب زکات فطره نانخور او حساب شود، بر عهده صاحب‌خانه

است: بهجت، نوری

ب. بر عهده خود میهمان است: فاضل، مکارم، سیستانی، امام، رهبری، زنجانی.

ج. بر عهده صاحب‌خانه است: وحید، خویی، تبریزی، گلپایگانی، صافی.

۱. مراجع، م ۱۶۵۸؛ وحید، م ۱۶۶۶.

۲. مراجع، م ۱۶۶۰؛ وحید، م ۱۶۸۲.

۳. جزوه جامعه الزهراء، رهبری: استفتائات مرکز ملی؛ مراجع، م ۱۷۲۸.

اگر عرفاً نانخور محسوب شود، بر عهده صاحب‌خانه است: امام، رهبری.

میهمان، یک‌شبه نانخور محسوب نمی‌شود: رهبری.^۱

سؤال ۲: اگر افطار آخر را میهمان باشیم و شب را نیز در آن‌جا بخوابیم، فطریه بر عهده کیست؟

الف. بر عهده میهمان است: مکارم، امام، رهبری، زنجانی، فاضل.

ب. بر عهده صاحب‌خانه است: بهجت، نوری، صافی، سیستانی.

اگر دعوت نشده باشد و شب را بخوابد، بنابر احتیاط واجب و اگر دعوت شده

باشد بنابر فتوا، به عهده صاحب‌خانه است: تبریزی.^۲

سؤال ۳: اگر شخصی شب عید فطر افرادی را در مسجد و هیأت افطاری دهد، فطریه بر عهده کیست؟

بر عهده میزبان نیست: بهجت، فاضل، سیستانی، تبریزی، امام، رهبری، مکارم،

زنجانی.^۳

سؤال ۴: فطریه کارگران که پیش صاحب‌کار غذا می‌خورند، بر عهده کیست؟

اگر صاحب‌کار غذا را به عنوان بخشی از اجرت یا شرایط کار می‌دهد، بر عهده

کارگر می‌باشد.^۴

سؤال ۵: برای این‌که فطریه میهمان بر عهده صاحب‌خانه باشد، میهمان چند شب لازم است که بماند؟

۴ یا ۵ روز کافی است (تعداد روز، عرفی است): مکارم و دیگر مراجع.

یک شب نیز کافی است: بهجت، نوری، صافی.

اگر قبل از غروب عید آن‌جا باشد و شب را نیز آن‌جا بماند، بر عهده صاحب‌خانه

است؛ حتی اگر بعد غروب نیز آن‌جا باشد و شب را بماند، بنابر احتیاط واجب، بر عهده

صاحب‌خانه است: سیستانی، تبریزی.^۵

۱. مراجع، م ۱۹۹۵؛ وحید، م ۲۰۱۲.

۲. مراجع، م ۱۹۹۵؛ استفتانات مرکز ملی.

۳. استفتانات مرکز ملی؛ عروة الوثقی، ج ۲، ص ۱۹۵.

۴. استفتانات مرکز ملی.

۵. استفتانات مرکز ملی؛ عروة الوثقی، ج ۲، ص ۱۹۵.

سؤال ۶: اگر فقط شب آخر را میهمان باشد و قبل از غروب بیاید؛ اما به هر دلیل، افطاری نخورد، فطریه بر عهده کیست؟

بر عهده صاحب خانه: بهجت، صافی.

اگر قبل از غروب بیاید و شب را آنجا بماند، هرچند چیزی نخورد، باید صاحب خانه بدهد و اگر بعد از غروب بیاید، بنابر احتیاط واجب، بر عهده صاحب خانه است: تبریزی، سیستمی.

امام، رهبری، فاضل: بر عهده میهمان است.^۱

سؤال ۷: اگر کسی چند روز میهمان صاحب خانه باشد، ولی قبل از غروب عید فطر بیرون برود و شب برگردد، در این صورت، فطریه بر عهده کیست؟

بر عهده صاحب خانه است: همه مراجع.^۲

سؤال ۸: زکات فطریه را باید در چه کاری مصرف کرد؟

بنابر احتیاط واجب، باید صرف فقرا شود: وحید، مکارم، صافی، سیستمی.

همان مصرف زکات مال است؛ هرچند بهتر است به فقیر داده شود: دیگر مراجع.^۳

سؤال ۹: آیا می شود بعد از جدا کردن پول به عنوان زکات فطره، آن را با پول دیگر عوض کرد؟

خیر: همه مراجع.^۴

سؤال ۱۰: پدر سیدی فوت کرده و خانمش که غیر سیده است، سرپرست خانواده است. آیا می توان فطره غیر سادات را به او داد تا خرج فرزندان سیدش کند؟

می توانند به تملیک زن درآورند یا خودش تملیک کند و بعد برای آنها خرج کند:

همه مراجع.^۵

روزه مسافر

سؤال ۱: شرط اول در احکام مسافر این است که سفرش کمتر از ۸ فرسخ شرعی نباشد: الف.

مسافت شرعی چند کیلومتر است؟ ب. رفت و برگشت به چه صورتی باشد؟

۱. استفتائات مرکز ملی.

۲. استفتائات مرکز ملی؛ عروة الوثقی، ج ۲، ص ۱۹۵.

۳. مراجع، م ۲۰۱۴؛ وحید، م ۲۰۳۱۲.

۴. مراجع، م ۲۰۳۲؛ وحید، م ۲۰۴۹.

۵. استفتائات مرکز ملی.

الف:

۱. ۴۵ کیلومتر: امام، بهجت، خامنه‌ای، فاضل، سبحانی.
۲. ۴۴ کیلومتر: خویی، گلپایگانی، تبریزی، وحید، سیستانی، صافی، نوری.
۳. ۴۰ کیلومتر: زنجانی.
۴. ۴۳ کیلومتر: مکارم.^۱

ب:

۱. مجموع رفت و برگشت، هشت فرسخ و رفتن، کمتر از ۴ فرسخ نباشد: فاضل و رهبری.
۲. مجموع هشت فرسخ و هر یک از رفت و برگشت، کمتر از چهار فرسخ نباشد: خویی، گلپایگانی، وحید، صافی، نوری.
۳. روی هم هشت فرسخ؛ اعم از این که رفت یا برگشت، کمتر باشد: بهجت، تبریزی، زنجانی، سبحانی، سیستانی، مکارم.^۲

سؤال ۲: ملاک در کثیرالسفر بودن به چه صورت است؟

۱. در هر کمتر از ده روز، یک سفر: امام، رهبری، گلپایگانی، بهجت، صافی.
 ۲. در طول یک ماه، حداقل چهار سفر: فاضل.
 ۳. سفرهای متعدد به مقداری که عرفاً بگویند کثیرالسفر شده: زنجانی.
 ۴. نصف ایام هر ماه (پانزده روز ناپیوسته)؛ به گونه‌ای که ده روز در یک جا نماند و اگر سه یا دو روز در هفته در سفر باشد، به احتیاط واجب در همه سفرها بین سفر و تمام جمع کند: وحید.
- سه روز در هفته تا دوازده روز در ماه: مکارم
۵. حداقل ده روز در ماه: هر روز، یک سفر یا ده روز در سفر، در ضمن دو یا سه سفر: سیستانی.^۳

سؤال ۳: مدت لازم برای تحقق حکم کثیرالسفر چه مقدار است؟

۱. دو ماه یا بیشتر: رهبری، وحید.

۱. احکام مسافر، مرکز ملی، س ۲، ص ۱۳۳.

۲. همان، س ۴، ص ۱۳۴.

۳. همان، ص ۱۶۵.

۲. یک ماه کافی است: فاضل.
۳. یک ماه اگر هر روز باشد؛ به استثنای جمعه‌ها، یا دو ماه باشد و به این صورت که هفته‌ای سه روز یا مجموعاً ۱۲ روز در هر ماه: مکارم.
۴. ۶ ماه در یکسال یا سه ماه در چند سال: سیستانی.
- توضیح: یعنی ملاک کثرت سفر را اگر مدت سفر یکساله است، ۶ ماه در ضمن این یکسال داشته باشد و اگر سفر چند سال است، ملاک کثرت سفر را سه ماه در ضمن چند سال داشته باشد، مثل این که سه ماه تابستان را در طول چند سال دارای ملاک کثرت سفر باشد.
۵. ۴ ماه یا بیشتر: صافی.
۶. عرفاً او را کثیرالسفر بگویند: زنجانی.
۷. حداقل دو ماه؛ هر کمتر از ده روز یکبار یا در یک ماه هر روز: بهجت.^۱

سؤال ۴: ملاک در کثیرالسفر بودن، آیا مسافرت شغلی است یا غیر شغلی را هم شامل می‌شود؟

۱. ملاک کثیرالسفر، سفر شغلی است: رهبری، صافی.
۲. ملاک کثیرالسفر، سفر غیر شغلی را هم شامل می‌شود: فاضل، بهجت، وحید، مکارم، زنجانی، سیستانی.
۳. تلفیق از سفرهای شغلی و غیر شغلی را هم شامل می‌شود، مانند سفر برای تحصیل و سفر برای زیارت: فاضل، زنجانی، سیستانی، وحید.
۴. در سفرهای تلفیقی از شغلی و غیر شغلی، استمرار شرط است؛ مثلاً هر هفته به طور مستمر، یک روز برای تحصیل، یک روز برای کار و یک روز برای صله رحم به یک محل یا محل‌های متفاوت برود: مکارم.
- اگر در سفر غیر شغلی، در همان مسیر شغلی حرکت کند، نماز تمام است و در غیر آن مسیر، شکسته است: بهجت.^۲

۱. احکام مسافر، مرکز ملی، س ۴، ص ۱۶۷.

۲. همان: امام، ۱۶؛ فاضل، ۵۸؛ بهجت، ۴۲؛ وحید، ۷۷؛ زنجانی، ۹۴؛ مکارم، ۱۱۰؛ گلپایگانی، ۳۴.

سؤال ۵: کثیرالسفر، از چه زمانی نماز و روزه‌اش تمام است؟

الف. راننده و مانند آن؛ «من شغله السفر.»

۱. اگر در همان سفر اول عنوان شغلی عرفاً بر او صادق باشد، از همان اول باید تمام بخواند و اگر صادق نیست، از زمان صدق عنوان شغلی، نماز تمام است: خویی، تبریزی، وحید، سیستانی.

۲. از سفر دوم به بعد: صافی و گلپایگانی (همچنین سفر اول طولانی شود)، بهجت (معیار سفر اول، پیمودن ۴۵ کیلومتر است): فاضل، نوری، همدانی، امام.

۳. از سفر سوم به بعد: رهبری.

۴. نماز، قصر است؛ تا زمانی که عرفاً کثرت سفر تحقق پیدا کند و یقین به تحقق کثرت سفر پیدا کند: زنجانی.

۵. اگر سفر او یک ماه یا بیشتر و هر روز باشد یا ۴۵ روز به استثناء پنجشنبه و جمعه‌ها باشد از همان سفر اول نماز تمام است و اگر دو ماه یا بیشتر و هفته سه روز باشد باید سه چهار روز اول را جمع و پس از آن نمازش تمام است: مکارم.

ب. غیر راننده؛ «من شلغه فی السفر.»

۱. از سفر اول، نماز تمام است: خویی، تبریزی، وحید (همین که سفر شغلی بر آن‌ها منطبق شود).

۲. از سفر دوم به بعد، نماز تمام است: فاضل، نوری، همدانی.

۳. از سفر سوم به بعد، تمام است: گلپایگانی.

۴. سفر اول قصر، سفر دوم احتیاط به جمع بین قصر و تمام و از سفر سوم به بعد تمام است: صافی.

۵. در دو هفته اول، به احتیاط واجب، در نماز بین قصر و تمام جمع کنند و روزه بگیرند و قضا کنند و بعد آن نماز را تمام بخوانند و روزه، صحیح است: سیستانی.

۶. به چهار روز اول، بین قصر و تمام جمع کند: مکارم.

۷. نماز، قصر است تا زمانی که عرفاً کثرت سفر صدق کند: زنجانی.^۱

۱. احکام مسافر، مرکز ملی، س ۴، ص ۱۶۶. همان: امام، ۱۶؛ خویی، ۲۶؛ گلپایگانی، ۳۵؛ بهجت، ۴۳؛ تبریزی، ۵۱؛ فاضل، ۵۸؛ رهبری، ۶۵؛ وحید، ۷۴؛ سیستانی، ۱۶۷ و ۸۵؛ زنجانی، ۹۴؛ صافی، ۱۰۲؛ مکارم، ۱۱۱؛ نوری، ۱۲۵.

سؤال ۶: مسافری که قصد اقامت ده روز کرده، اگر از اول قصد داشته به کمتر از مسافت شرعی برود و برگردد، آیا به قصد اقامت وی ضرری می‌زند؟

۱. بیش از یکی دو ساعت، در مجموع ده روز نباشد: امام، وحید.
۲. مطلقاً اشکال دارد؛ هر چند به مدت یکی دو ساعت باشد: گلپایگانی، صافی.
۳. مُعظم (بیشتر) روز را آنجا بماند، کافی است: بهجت.
۴. اگر شب را آنجا بیتوته کند، کافی است: فاضل.
۵. تا ۶ و ۷ ساعت در کل ده روز، اشکال ندارد: رهبری.
۶. تا نصف روز، جایز است برود: سیستانی.
۷. اگر هر روز یکی دو ساعت برود، مضرّ به قصد اقامه نیست: مکارم.^۱

احکام وطن

سؤال ۱: یک فرد چند وطن می‌تواند داشته باشد؟

- الف. دو وطن. بیشتر از دو وطن نمی‌تواند داشته باشد: امام، زنجانی.
- ب. دو وطن. بیشتر از دو وطن، محل اشکال است؛ به این معنا که در بیشتر از دو وطن، به احتیاط واجب، نماز را هم قصر و هم تمام بخواند: فاضل.
- ج. انسان می‌تواند بیش از دو وطن فعلی داشته باشد؛ (به این معنا که یکی از آنها وطن اصلی و یا هر دو، اتخاذی باشد که فقط در آن دو زندگی کند) و اگر بخواهد وطن سومی اتخاذ کند، به طوری که در هر کدام چهار ماه از سال زندگی کند، در صورتی که عرفاً آنجا را وطن او بدانند، مانعی ندارد و با عدم صدق عرفی، محل اشکال است: رهبری.
- د. هر فرد می‌تواند حداکثر سه وطن داشته باشد: مکارم.
- هـ. انسان می‌تواند بیشتر از دو وطن داشته باشد: خویی، گلپایگانی، بهجت، تبریزی، وحید، سبحانی، سیستانی، صافی، نوری.^۲

سؤال ۲: اعراض از وطن به چه صورتی محقق می‌شود؟

- الف. اعراض آن است که شخص پس از خروج از وطن تصمیم داشته باشد که دیگر برای زندگی به آنجا برنگردد؛ هر چند برای دیدن اقوام و بستگان به آنجا برود (اعراض قصدی): همه مراجع، به جز مکارم.

۱. احکام مسافر، مرکز ملی، س ۲، ص ۲۶۵.

۲. همان، ص ۲۳۹.

ب. تصمیم بر عدم برگشت برای زندگی تا چند سال (پنج سال)، اعراض محسوب می‌شود (اعراض عملی یا قهری)؛ مگر این‌که هر سال، هرچند به صورت پراکنده، به آن‌جا برود. در این صورت، اعراض محقق نمی‌شود و همچنان وطن او خواهد بود.^۱

سؤال ۳: آیا ترک موقت وطن، اعراض محسوب می‌شود؟

الف. خیر: همه مراجع، به جز مکارم.

ب. اگر تصمیم برای ترک وطن برای چند سال (مثلاً پنج سال) داشته باشد، اعراض (عملی و قصری) محسوب می‌شود و نماز او، قصر است: مکارم.^۲

سؤال ۴: زنی که ازدواج می‌کند و به شهر دیگری می‌رود، آیا وطن پدر و مادرش باز هم وطن او محسوب می‌شود؟

الف. اگر به طور طبیعی قصد برگشت برای زندگی به آن‌جا را ندارد، اعراض حاصل شده و وطنش نیست و صرف این‌که در صورت فوت همسر یا طلاق به آن‌جا برمی‌گردد (با فرض این‌که این دو پدیده معمولاً به‌زودی محقق نمی‌شود)، مانع اعراض نیست: همه مراجع، به جز مکارم.

ب. اگر مدت طولانی (مثلاً پنج سال) به وطن برنگردد و یا قصد کند تا این مدت برنگردد، اعراض قهری حاصل شده و آن‌جا وطن او نیست؛ مگر این‌که هر سال، مجموعاً ۹۰ روز، هرچند به صورت پراکنده، به آن‌جا برود: مکارم.^۳

سؤال ۵: مقدار زمان لازم برای تحقق وطن چه مقدار است؟

الف. به مقداری که عرفاً صدق وطن کند: همه مراجع، به جز: فاضل، رهبری، سبحانی.

ب. اگر با قصد توطن آن‌جا بماند، از همان ابتدا نمازش تمام است؛ زیرا کسانی که از قصد او باخبر باشند، می‌گویند این‌جا وطن او است: تبریزی.

ج. بعد از قصد توطن دائمی، مقداری که عرفاً بگویند آن‌جا ساکن شده، و ظاهراً شش ماه کافی است و نیز عرفاً اگر به کمتر از این مدت صدق کند، کافی است: فاضل.

د. دو سه ماه و کمتر که عرفاً صدق وطن کند: رهبری.

۱. احکام مسافر، مرکز ملی، س ۴، ص ۲۴۲.

۲. همان، ص ۲۴۲.

۳. همان، ص ۲۴۶.

هـ. اقلأ سه ماه بماند تا وطن محسوب شود: سبحانی.^۱

سؤال ۶: محل تولد انسان به چه شرطی وطن وی محسوب می‌شود؟

الف. اگر در محل تولد مدتی باشد که در آنجا رشد و نمو پیدا کند، آنجا وطن او است و صرف تولد در جایی، وطن محقق نمی‌شود: امام، خویی، گلپایگانی، فاضل، زنجانی، صافی.

ب. در صورتی که تا زمان بلوغ در محل تولد نمانند، وطن آنها محسوب نمی‌شود: بهجت.

ج. در صورتی که در محل تولد رشد و نمو پیدا کرده است (حداقل پنج، شش سال یا بیشتر آنجا بودن)، آنجا وطن اصلی او حساب می‌شود: رهبری.

د. در محل تولد تا زمانی که قصد توطن مجدد نکرده، به احتیاط واجب باید جمع بنخواند: وحید.

ه. صرف تولد در جایی که وطن والدین باشد، برای تحقق وطن کافی است: سیستانی.

و. وطن آبا و اجدادی، وطن فرزند محسوب می‌شود و تا اعراض نکند، نماز تمام است: نوری.^۲

سؤال ۷: اگر مسافر در برگشت از سفر به حد ترخص وطن برسد، آیا نماز و روزه‌اش صحیح است؟

در نماز:

الف. نماز، تمام است: همه مراجع، به جز سیستانی.

ب. باید داخل وطن شود تا نمازش تمام باشد: سیستانی.

در روزه:

الف. روزه‌اش را نمی‌تواند قصد کند تا داخل وطن شود: همه مراجع، به جز مکارم.

ب. رسیدن به حد ترخص، کافی است: مکارم.^۳

۱. احکام مسافر، مرکز ملی، س ۴، ص ۲۴۰.

۲. همان، س ۱۲۷، ص ۲۳۷.

۳. استفتائات مرکز ملی.

منابع:

۱. الطباطبائی یزدی، محمدکاظم، العروة الوثقی؛ مع تعلیقات عدة من الفقهاء العظام الامام الخمينی... [و دیگران]، قم: مدرسه الامام علی بن ابی طالب، ۱۴۲۸ق/ ۱۳۸۶ش.
۲. توضیح المسائل مراجع، دفتر انتشارات اسلامی، ج ۱، ۱۳۸۵ش.
۳. گروه فقه مرکز ملی پاسخگویی به سؤالات دینی، احکام مسافر: مطابق با فتاوی مراجع عظام تقلید، ویراست ۲، قم: فراکاما، ۱۳۹۱ش.
۴. واحد پاسخ به سؤالات جامعه الزهراء ع، جزوه روزه، ۱۳۸۶ش.

5. www.Jz.ac.ir